

הכשר אוכלין

א. פתיחה

על מנת שאוכל יוכל לקבל טומאה, הוא צריך לעבור תהליך מסויים של "הכשר". דין זה מופיע פעמיים בפרשת שמיני:

מִכֹּל הָאֲכָל אֲשֶׁר יֵאָכֵל אֲשֶׁר יָבֹא עָלָיו מִיַּם יִטְמָא...

(ויקרא יא: לד)

ופעם נוספת¹:

וְכִי יִתֵּן מַיִם עַל זֶרַע וְנָפַל מִנְבֵּלְתָם עָלָיו טְמֵא הוּא לָכֶם:

(ויקרא יא: לח)

מפסוקים אלה עולה שאוכל מקבל טומאה רק אם הוא נרטב קודם במים. אם האוכל לא נגע במים מעולם, הוא לא מקבל טומאה.² המשנה במכשירין (ח:ו) מרחיבה את הדין לשה משקים נוספים – טל, יין, חלב, שמן, דבש ודם.³ לסיכום, כדי לאפשר קבלת טומאה באוכל יש צורך בהכשר, כלומר נגיעת האוכל, באחד משבעת המשקים.

מהי הסיבה שאוכל צריך להיות מוכשר לפני שהוא מקבל טומאה? שני הסברים אפשריים עולים בראשונים:

א. **השלמת 'שם אוכל'**: ספר החינוך (מצוה ק"ס) מסביר שאוכל לא מקבל טומאה עד שנגמרה מלאכתו, היינו עד שהוא מוגדר כאוכל. לכן, מאחר שרוב האנשים אוכלים פירות וירקות רק כאשר הם מודחים, התורה קובעת שאוכלין לא מקבלים טומאה עד שיירטבו, מפני ש"לא יהיו נקראין אוכל עד שיוכשרו במים".⁴ רש"י (ויקרא יא: לח

-
- 1 בהמשך נדון בהבדל בין שני הפסוקים הללו ובשאלת הצורך בשניהם.
 - 2 יש להוסיף שצמחים המחוברים לקרקע לא מקבלים טומאה (ראה חולין ק"ח:), ולכן פירות או ירקות המחוברים לקרקע, אף אם נרטבו במים, אינם מוכשרים לטומאה (רמב"ם הל' טומאת אוכלין יב:ג).
 - 3 הש"ע (או"ח קצ"ח:ד) נותן סימן לשבעת המשקים – "ד שח"ט ד"ם: יין, דבש, שמן, חלב, טל, דם, מים.
 - 4 לכאורה קשה מה יהיה הטעם בשאר אוכלין שאינם פירות וירקות ולא מדיחים אותם לפני האכילה. ספר החינוך עצמו מסביר שמאחר שפירות וירקות אינם מוגדרים כאוכל עד שיודחו,

ד"ה ונפל) מסביר באופן דומה ואומר ש"לא הקפידה תורה אלא להיות עליו שם אוכל", והרשב"ם (שם יא:לד ד"ה אשר) מבאר שהכשר אוכלין הוא "תחלת תיקונם ועיקר חשיבותם לצורך אכילה". לפי שיטות אלה הכשר אוכלין לקבלת טומאה הוא חלק מהשלמת זהות האוכל.

ב. **תנאי בהיטמאות:** רמב"ן על התורה (ויקרא יא:לז ד"ה וטעם ההכשר) מסביר שברמה המטפיזית, שרצים ושאר דברים המטמאים "מתדבקים" יותר בדברים רטובים, ולכן אוכל אינו מקבל טומאה עד שהוא רטוב.⁵ ניתן להבין שהרמב"ן סבור שהכשר הוא **תנאי בקבלת טומאה**, ואינו קשור לשם האוכל.

ההבדל בין שתי הסברות הללו הוא בעל משמעות גם לגבי דינם של פירות שהוכשרו והתייבשו. הרמב"ם (הל' טומאת אוכלין א:ב) פוסק על פי הגמרא בבבא מציעא (כב.) שהפירות ראויים לקבל טומאה מהרגע שהוכשרו, אפילו אם התייבשו אחר-כך. טעם דין זה יהיה שונה בהתאם להבנת דין הכשר אוכלין הבסיסי. לפי גישת ספר החינוך, שההכשר משלים את שם האוכל, ברור שגם לאחר שהתייבשו הפירות, שם האוכל שלהם כבר הושלם והם יוכלו לקבל טומאה.

אולם לפי גישת הרמב"ן, שההכשר הוא תנאי בקבלת הטומאה, קשה יותר להבין למה פירות שהתייבשו עדיין יכולים לקבל טומאה; היינו חושבים שפירות יוכלו לקבל טומאה רק אם הם רטובים בשעת קבלת הטומאה. הרמב"ן עצמו מסביר שפירות שהתייבשו מקבלים טומאה מדין "לא פלוג", כלומר שמאחר וההלכה היא שפירות שהוכשרו מקבלים טומאה, לא מבדילים בין פירות שהתייבשו לבין פירות שלא התייבשו, וכל פרי שעבר הכשר יוכל לקבל טומאה.⁶

5 התורה קבעה שכל האוכלין צריכים הכשר ואומרים 'לא פלוג'. כמו כן קשה להסביר מדוע גם משקים שלא משפרים את המאכל כלל (דם) מכשירים אותו לקבל טומאה, וצ"ע. יתכן שהרמב"ן סבור שיש מציאות מטפיזית של טומאה, וכדי שהטומאה תדבק באוכל יש צורך בהכשר. עיין בשיעור בעניין "אופי הטומאה".

6 קצת צריך עיון בדברי רש"י (ויקרא יא:לח) שכתב: "אף משנגב מן המים, שלא הקפידה תורה אלא להיות עליו שם אוכל, ומשירד עליו הכשר קבלת טומאה פעם אחת, שוב אינו נעקר הימנו". אין ספק שהביטוי "שם אוכל" דומה מאוד לדברי הרשב"ם וספר החינוך, אבל מאידך נזקק רש"י להסביר למה הם מקבלים טומאה גם לאחר שניגבו. לשם כך הוא מתבסס על דין אחר, שלא ניתן להפקיע תורת קבלת טומאה אחרי שהיא חלה ומשתמע מדבריו שבאופן עקרוני אוכל שהתייבש

ראיות להכשר כהשלמת 'שם אוכל'

1. **השוואה לגמר מלאכה:** הגמרא בחולין (ק"ח.) קובעת כי "פירות שלא הוכשרו, כתנור שלא נגמרה מלאכתו דמי". כלומר, למרות שאין צורך בהכשר לגבי כלים, יש מימד של 'הכשר' בגמר מלאכתם. מהשוואת הגמרא בין אוכל לכלים משמע שאוכל שלא הוכשר אינו מוגדר כאוכל, כשם שכלים שלא נגמרה מלאכתם אינם כלים. אם כן, הדרישה של הכשר אוכלין איננה דרישה נוספת בטומאת אוכלין שלא קיימת בטומאת כלים אלא ההכשר הינו חלק מהגדרת אוכל המאפשרת קבלת טומאה בכל מקום.

2. **לצורך מאכל בהמה:** התוספות (נדה נ. ד"ה שזרעין) מעלים אפשרות שאוכל שהודח לצורך מאכל בהמה אינו מוכשר לקבל טומאה. התוספות סבורים שההכשר נועד כדי להשלים את שם האוכל, ועל כן אם הכשיר את האוכל לשם מאכל בהמה אין בו שם אוכל למרות שהוא אכיל גם לבני אדם, וממילא מאכל זה אינו מקבל טומאה. לפי הבנת הרמב"ן, שהטומאה מתדבקת דוקא באוכל רטוב, מהי הבעיה בהכשר לצורך מאכל בהמה?

3. **מחשבה כמעשה:** הגמרא בקידושין אומרת שיש דרישה שההכשר יהיה לרצון הבעלים. הגמרא לומדת את הדרישה הזאת מהפסוק "וְכִי יִתֵּן מִיָּם עַל זָרַע", שנכתב באופן 'חסר', כך שהוא נראה כמו "וכי יתן". הגמרא מסבירה:

'כִּי יִתֵּן' דומיא ד'כִּי יִתֵּן' – מה יְכִי יִתֵּן' דניחא ליה, אף יְכִי יִתֵּן' דניחא ליה.
(קידושין נט:)

כלומר, כשם שמשמעות הביטוי "כִּי יִתֵּן" (פועל אקטיבי) היא נתינה פעילה מרצון האדם, כך גם כשנאמר "כִּי יִתֵּן" (פועל פסיבי) הכוונה היא שהאוכל צריך להיות מוכשר לרצונו של האדם.

בהמשך, הגמרא (שם) מבחינה בין "מחשבה" ל"מעשה" בכל התורה כולה, ואומרת ש"מחשבה" מסוגלת לבטל "מחשבה", אבל "מחשבה" אינה יכולה לבטל "מעשה". ברם, כיוון שרצון האדם הוא תנאי הכרחי להכשר אוכלין, הגמרא מעלה שעצם

לא היה צריך לקבל טומאה. כלומר, רש"י סבור שההכשר משלים את ה"שם-אוכל" אך בכל זאת הוא מתקשה להבין למה פירות מקבלים טומאה לאחר שניגבו, וצ"ע.

רצונו של האדם בהכשר נחשב ל"מעשה" ולא ל"מחשבה". ייתכן שכוונת הגמרא היא שרצון האדם להכשיר את האוכל מוגדר כ"מעשה" מפני שהוא יוצר חלות שם אוכל. כלומר, ההכשר יוצר שם אוכל הראוי לקבל טומאה ולכן אין בכוחה של מחשבה שניה לעוקרו. לעומת זאת, אם נניח שהכשר הוא תנאי בקבלת טומאה בלבד, קשה להבין שהמחשבה השניה פחותה מהמחשבה הראשונה, ולא יכולה לבטלה, שהרי באופן כללי דיבור מבטל דיבור (עי' בגמרא שם). בנוסף, הגמרא משווה מחשבה בהכשר אוכלין למחשבה בייחוד כלים לשימוש מסוים, המאפשרת להם לקבל טומאה. ברור שייחוד כלים הוא דין ביצירת שם כלי ואינו רק תנאי בקבלת הטומאה, ומכאן שגם ההכשר יוצר שם אוכל.

4. **השוואה ליאוש:** לאחר שהבעלים התייאשו מן האבידה משום שאין תקווה שתוחזר אליהם, כל אדם יכול לזכות בה על ידי קניין (עי' ב"מ כא.). הגמרא בבבא מציעא (כב:) משווה בין דעת הבעלים בייאוש על אבידתו לבין דעת האדם בהכשר אוכלין. ניתן להבין שזוהי השוואה עקרונית – יאוש משלים את שם האבידה. לפני יאוש המוצא לא יכול לקנות את האבידה, מפני שזיקת הבעלים לחפץ תקפה, והחפץ לא בא לכלל אבידה. באופן דומה, ניתן לטעון שהכשר משלים את השם אוכל, כך שכל עוד האוכל לא הוכשר הוא לא נחשב "אוכל".

ראיות להכשר כתנאי בקבלת הטומאה

1. **"תחילת הטומאה":** הגמרא בחולין (ק"ח:) מביאה מחלוקת אמוראים אם "יש יד להכשר" – כלומר, במקרה שהוכשר ה"יד" של האוכל, החלק הטפל שלו (כמו העוקץ של פרי), האם האוכל כולו הוכשר. הגמרא אומרת שהשיטה הטוענת כי "יש יד להכשר" מבינה שהכשר הוא "תחלת הטומאה"; לכן, כשם שהמטמא את ה"יד" מטמא גם את העיקר, כך המכשיר את ה"יד" מכשיר גם את העיקר. עולה מדברי הגמרא שהכשר דומה להיטמאות עצמה, וניתן להסביר זאת בכך שההכשר הוא חלק מתהליך ההיטמאות, ואינו יוצר חלות שם אוכל.
2. המדרש בתורת כהנים (פרשת שמיני פרשה ט' יא:ה) מבאר מדוע נדרשים שני פסוקים כדי ללמד את דין הכשר אוכלין ואין די בפסוק אחד. הפסוק הראשון מתייחס לשרץ שנפל בתוך כלי חרס, והאוכל נטמא מהכלי, ואילו הפסוק השני מתייחס לשרץ שנפל על האוכל עצמו. ניתן להסביר את דברי התורת כהנים בשתי דרכים:

- א. לולא הפסוק השני, ניתן היה לחשוב שהכשר נדרש רק במקרה בו האוכל נטמא מאוויר כלי חרס, כאשר השרץ נפל לתוך כלי חרס והכלי טימא את האוכל שבתוכו, אבל במקרה שהשרץ מטמא את האוכל במגע ישיר לא יהיה צורך בהכשר והאוכל יוכל להיטמא בלעדיו. לכן, בא הפסוק השני ומלמד שאפילו אם השרץ נפל ישירות על האוכל, האוכל לא ייטמא אלא אם כן הוכשר לטומאה.
- ב. הפסוק הראשון מתייחס לאוכל שמקבל טומאה מוולד הטומאה, שהרי השרץ טימא את הכלי ועשאו ראשון לטומאה והכלי טימא את האוכל לרמה של שני לטומאה. הפסוק השני מתייחס לקבלת טומאה מן השרץ עצמו, מאב הטומאה, העושה את האוכל ראשון. לולא הפסוק השני, היינו חושבים שהכשר טומאה נדרש רק כדי לעשות אוכל ראשון לטומאה ואילו להיות שני לטומאה הוא יוכל גם ללא הכשר, ולכן הפסוק השני מלמד שהאוכל צריך הכשר אפילו כדי להיות שני לטומאה.

כך או כך, ההווה אמינא בתורת כהנים כנראה תואמת לגישת הרמב"ן, לפיה הכשר הוא תנאי בקבלת הטומאה, ולכן ניתן היה לחלק בין דרגות שונות של טומאה או בין דרכים שונות לקבל טומאה. לו היה ליקוי ב"שם אוכל", לא היה מקום לחלק בין תהליכים שונים של היטמאות, ואין צורך בפסוק נוסף.⁷

ב. רצון הבעלים

כאמור לעיל, הגמרא (ב"מ כב:) דורשת שהכשר מועיל רק במידה והוא התבצע ברצון האדם. דין זה נלמד מן הפסוק "וְכִי יִתֵּן מִיָּם עַל זֶרַע", שם דורשים, "כִּי יִתֵּן דּוּמִיא דְּכִי יִתֵּן" – מה 'כִּי יִתֵּן' דניחא ליה, אף 'כִּי יִתֵּן' דניחא ליה" – כשם שמשמעות "כִּי יִתֵּן" (פועל אקטיבי) היא נתינה מרצון, כך "כִּי יִתֵּן" (פועל פסיבי) דורש הכשר ברצון המכשיר.

7 אולם, בנקודה זו שיטת הרמב"ן בעייתית. כאמור לעיל, הוא מסביר שהכשר הוא תנאי בקבלת טומאה, ודברי התורה כהנים מתאימים לשיטתו. אולם הוא נותן תירוץ אחר לכפילות הפסוקים, בנוסף להסבר התורה כהנים. לדבריו, הפסוק הראשון מתייחס לאוכל, והפסוק השני מתייחס לזרעים, ולכן נדרש פסוק נוסף המלמד שאפילו זרעים העשויים לזריעה לשנה הבאה מקבלים טומאה לאחר הכשר. לכאורה, הרמב"ן לא נזקק לתירוץ נוסף. מעבר לכך, התירוץ אותו הוא מציע מסתבר יותר לפי הגישה הראשונה, הסוברת שהכשר משלים את ה"שם אוכל", ולכן אפשר היה לחלק בין אוכל לבין זרעים, וצ"ע.

יש לשאול, האם אנחנו דורשים הכשר דווקא ברצון הבעלים, או שמא אף רצון של אדם זר מועיל? אם יש צורך דווקא ברצון הבעלים אז ניתן להבין שההכשר בא להשלים את ה"שם אוכל", ועל כן רק הבעלים יכולים להחיל מעמד זה. לעומת זאת, אם רצון של כל אדם זר מספיק כדי להכשיר את האוכל, סביר יותר שההכשר מהווה תנאי בקבלת הטומאה, וכשם שכל אדם יכול לטמא את האוכל כך הוא יכול להכשירו. בדברי הראשונים ניתן למצוא כמה שיטות בשאלה זו:

1. **הרמב"ם** (הל' טומאת אוכלין יב:א) פוסק שדורשים את רצון הבעלים דווקא. בנוסף פוסק הרמב"ם (הל' כלים כה:יא) שכלים מקבלים טומאה רק אם הבעלים חשבו עליהם.⁸ מצירוף שתי ההלכות הללו עולה ההבנה שהכשר משלים את שם האוכל, כפי שמחשבה בכלים מעניקה להם "שם כל". כשם שרק הבעלים מסוגלים ליעד את הכלים שלהם לשימוש מסויים, כך רק הבעלים יכולים להכשיר את האוכל שלהם ולהעניק לו מעמד מסויים.
2. **התוספות** (מובאים ברשב"א חולין לא: ד"ה פירות שנשרו) סבורים שאין צורך בעלים דווקא. נראה שלדעתם ההכשר הינו תנאי בקבלת טומאה, ולכן כל אדם מסוגל להכשיר אוכל, כפי שכל אדם יכול לטמא אוכל ואין הדבר תלוי בבעלים. ישנן גם שתי דעות ביניים:
3. **תוספות הרא"ש** (גיטין נג. ד"ה העושה) מחלק בין הכשר שנעשה ע"י מעשה אדם לבין הכשר שנעשה ממילא, ללא מעשה אדם. הכשר שנעשה ללא מעשה אדם דורש את רצון הבעלים, ואפילו אם יש רצון של אדם אחר, ההכשר לא יועיל. לעומת זאת, הכשר שנעשה ע"י מעשה אדם מועיל כל עוד שהוא נעשה לרצון האדם שמכשיר אותו, אף ללא רצון הבעלים. ניתן להסביר את דבריו בשתי דרכים:
 - א. מעשה מהווה ערוץ נפרד של הכשר, כך שכאשר יש מעשה בפועל אין צורך ברצון בעלים דווקא, אלא רצון כל אדם מספיק.
 - ב. ברמה העקרונית, אין צורך ברצון הבעלים גם כאשר אין מעשה, אלא שיש בעיה טכנית. הרצון הנדרש איננו דווקא זה של בעלי האוכל אלא רצונו של מי שיקבע את גורלו של האוכל באופן מעשי, ובדרך כלל זהו הבעלים. אלא שכאשר אדם

8 ועיין עוד בשיעור בענין "מחשבה בטומאה".

אחר עושה מעשה הכשר, ממילא הוא זה שקובע את גורל האוכל לשימוש והאוכל הוכשר.⁹

4. **הגר"א** (אליהו רבה מכשירין ה:א) מחלק גם הוא בין הכשר שנעשה ע"י מעשה אדם לבין הכשר שנעשה ללא מעשה אדם. הכשר שנעשה ללא מעשה אדם דורש את **רצון הבעלים**, ואילו הכשר שנעשה ע"י מעשה אדם מועיל **אפילו בלי שום רצון**, לא של הבעלים ולא של המכשיר. הגר"א סבור שכל הדרישה של מחשבה נועדה רק כדי להשוות 'כי יתן' ל'כי יותן' וממילא במקרה שנתן בידיים ממש – המחשבה כלל אינה נחוצה.

ג. תחילה וסוף

המשנה במסכת מכשירין (א:א) אומרת:

כל משקה שתחלתו לרצון, אף על פי שאין סופו לרצון, או שסופו לרצון, אף על פי שאין תחלתו לרצון – הרי זה ביכי יותן.¹⁰

(מכשירין א:א)

לפי המשנה, ההכשר צריך להיות לרצון הבעלים (ולפי התוס' – רצון המכשיר), או "בתחלה" או "בסוף". לא ברור מלשון המשנה מה פשר מונחים אלו, והראשונים מציעים שתי אפשרויות:

א. **הרמב"ם** (פיה"מ מכשירין א:א, הל' טומאת אוכלין יב:ב) מסביר שרצון "בתחלה" פירושו בשעה שהמשקה נפל על האוכל, ו"בסוף" הוא לאחר שהאוכל נרטב.¹⁰

9 עיין בשיעור בעניין "מחשבה בטומאה", בו עסקנו באפשרות זו בהרחבה. שם הצבענו על כך שהבנה זו חותרת מתחת למהלך של הקצות החושן (סי' ת"ו סק"א), המנסה להוכיח שקודשים קלים הינם ממון בעלים. הוא מסתמך על דברי הגמ' בחולין (לו:). האומרת שניתן להכשיר פרה של הקדש שהיא שלמים, דהיינו קודשים קלים, ועל שיטת הרמב"ם שרצון הבעלים נדרש להכשר, ומכך הוא מסיק שלדעת הרמב"ם קודשים קלים הינם ממון בעלים. הנחת היסוד הגלומה בדברי הקצות היא שיש צורך בדעת הבעלים המשפטיים להכשר, אבל לפי המהלך המוצע ניתן לומר כי יש צורך רק בבעלים המעשיים, דהיינו מי ששולט על החפץ וקובע את עתידו באופן מעשי.

10 שיטת הרמב"ם לכאורה תמוהה. לפי שיטתו, ההווה אמינא במשנה היתה שאם רצה שהאוכל יוכשר בשעה שהמשקה נפל על האוכל, אבל לאחר מכן לא רצה שהאוכל יהיה מוכשר, האוכל אינו מוכשר. כמו כן, אם האוכל הוכשר בלי רצונו, ואז רצה בהכשר אחרי שהמשקה נפל על האוכל,

ב. **הר"ש** (מכשירין א:א), **הראב"ד** (הל' טומאת אוכלין יב:ב) ורוב ראשונים מסבירים ש"בתחלה" פירושו בשעה שהמשקה יצא ממקורו, ו"בסוף" פירושו בשעה שנפל המשקה על האוכל.

שיטת הרמב"ם מובנת היטב. לפי הרמב"ם נחוץ רצון להכשיר בשעה שהמשקה נמצא על האוכל אז מתרחש ההכשר, בניגוד לשיטת הר"ש והראב"ד שרצון מועיל כבר משעת יציאת המשקה ממקורו. יתכן שרצון נחוץ גם בשעת יציאת המשקה ממקורו, כפי שמשמע מהסוגיות שדנות ברצון בשעה זו (עי' למשל חולין טז). הרמב"ם אף פוסק במפורש (הל' טומאת אוכלין יב:ג), שאם לא נתלשו המים לרצון "כאילו הן עדיין בקרקע", והרי מים מחוברים אינם מכשירים. אולם לשיטתו דרישה זו קיימת **בנוסף לצורך ברצון בשעת הכשר**, כך שיש שתי דרישות: (1) רצון בשעת תלישת המשקה מחיבורו כדי להגדיר אותו כמשקה תלוש. (2) רצון בשעת הכשר (בתחלה או בסוף).

נראה שהרמב"ם סבור שהכשר הוא **השלמת שם-אוכל**, ולכן רצון הבעלים נדרש בשעה שהמשקה נמצא על האוכל. לעומת זאת, לכאורה קשה לשיטת הר"ש והראב"ד למה רצון הבעלים בשעה שהמשקה יוצא ממקורו מספיק להכשר, אף ללא רצון בשעה שהמשקה והאוכל באים במגע? ניתן להסביר את שיטתם באחת משלוש דרכים:

1. **דין במשקים (הכשר כדין בקבלת טומאה)**: משקים מחוברים אינם מסוגלים להכשיר ללא שיהיה ניתוק ברצון הבעלים, אבל רצון הבעלים תופס בהם כבר משעת היציאה ממקורם. זאת משום שהכשר אינו משלים את שם האוכל, אלא מאפשר קבלת טומאה ולכן כלל אין צורך בכך שהאוכל יהיה בתמונה. למעשה, רצון הבעלים בשעת נפילת המשקים על האוכל מעניק חשיבות למשקים, ולא לפעולת ההכשר. ממילא יוצא שכל דין רצון ומחשבה במסכת מכשירין נועד כדי להגדיר את הנוזל כמשקה וסביר לומר שהמועד בו הרצון נדרש יהיה שעת ניתוק המשקה ולא דווקא יצירת המגע שלו עם האוכל.

2. **דין באוכל (הכשר כדין בשם אוכל)**: רצון הבעלים משפיע על ההכשר רק בשעה שהמשקה נופל על האוכל, אבל יציאת המשקה ממקורו היא שלב ראשוני בנפילת המשקה על האוכל, ולכן רצון הבעלים בשלב זה משפיע על ההכשר. כפי שהסברנו

ההכשר לא יועיל. שתי האפשרויות הללו תמוהות מאד. שיטת הרמב"ם מובנת היטב לפי המסקנה, אבל לגבי פירוש המשנה והצורך להשמיענו את שני ה'חידושים' האלו, שיטתו תמוהה.

בשיטת הרמב"ם, נאמר גם לפי שיטה זו שהכשר הוא **השלמת שם האוכל**, ולכן רצון הבעלים משפיע רק בשעה שהמשקה נופל על האוכל אלא שרצון כבר בשעת הניתוק מגדיר מראש שמדובר ב"נפילה" המכשירה לטומאה. כמובן שרצון בשעת הנפילה בפועל יועיל להשלמת שם האוכל ולהכשרתו לקבלת טומאה, אך ניתן לאפשר זאת בשלב מוקדם יותר.

3. **שני ערוצי הכשר: ערוץ אחד של השלמת שם האוכל**, בו רצון הבעלים משפיע רק בשעה שהמשקה נופל על האוכל. **ערוץ שני מתייחס לתהליך ההיטמאות**, ובו רצון הבעלים משפיע על ההכשר אפילו בשלב הראשון של התהליך, בשעה שהמשקה יוצא ממקורו.

נפקא מינה אחת בין הגישות היא **מי מוגדר כבעלים**. לפי ההסבר הראשון בדעת הר"ש והראב"ד, שרצון הבעלים בהכשר נדרש כדין במשקה, מסתבר שרצון בעל המשקה יהיה משמעותי. לעומת זאת, לפי ההסבר השני בדעתם, המתאים לדעת הרמב"ם, שרצון הבעלים בהכשר מהווה דין ב'שם אוכל', לכאורה רצון בעל האוכל יקבע את ההכשר. על פי ההבנה השלישית שיש שני ערוצים של הכשר, הדבר יהיה תלוי בשלב בו אנו נמצאים. לפני נפילת המשקים על האוכל נאמר שרצון בעל המשקים משמעותי, ואילו משיפלו המשקים נתחשב אך ורק ברצון בעל האוכל.

ד. עוד נפקא מינות

ניתן להציע שתי נפקא מינות נוספות בין הגישות שהעלינו לעיל:

1. **מחשבה על אוכל שאינו מוכשר**: אם חשב על אוכל שאינו מוכשר שיהיה ראוי לקבל טומאה, יש לדון האם ניתן לבטל מחשבה זאת לפני שהאוכל יוכשר, או שנדרש מעשה כדי לבטל מחשבה. לכאורה, אם ההכשר הוא השלמת שם האוכל, נאמר שלפני שהאוכל מוכשר אין לו שם אוכל, והמחשבה לא חלה עד שיקבל שם אוכל.¹¹ כיוון שכך, ניתן לבטל את המחשבה כל עוד האוכל לא הוכשר ולא קיבל שם אוכל.

11 כמובן, זאת רק על פי השיטה בסוגיה בקידושין (טז:) שדיבור מבטל דיבור; על פי השיטה הסוברת שאין דיבור מבטל דיבור, בכל מקרה לא יוכל לבטל מחשבה אלא על ידי מעשה.

לעומת זאת, לפי הגישה שהכשר הוא שלב בתהליך קבלת הטומאה, אין סיבה לומר שמחשבתו לא תחול ולכן לא ניתן לבטלה.¹²

2. **אוכל שאינו מוכשר המחובר לטומאה:** המשנה בטהרות (ה:א) דנה בשתי חתיכות אוכל, שאחת מהן טהורה והשניה טמאה. המשנה קובעת שאם חיבר את האוכל הטהור לאוכל הטמא, אז האוכל הטהור מקבל את רמת הטומאה של האוכל הטמא. אם הוא מפרק אותם לאחר מכן, האוכל שהיה טהור מלכתחילה יורד דרגה אחת ברמת הטומאה שלו. יש לשאול, מה הדין כאשר אדם חיבר אוכל טמא לאוכל שאינו מוכשר? לכאורה שאלה זו תלויה בשתי ההבנות בהכשר אוכלין. אם נבין שאוכל שאינו מוכשר אין לו שם אוכל, אזי אינו יכול להיטמא אפילו אם הוא מחובר לאוכל טמא. לעומת זאת, אם אוכל שאינו מוכשר מוגדר כאוכל אלא שחסר לו שלב ראשוני בתהליך ההיטמאות, ייתכן שאם הוא מחובר לאוכל טמא ניתן לעקוף את השלב הזה והוא ייטמא אף ללא הכשר שכן הטומאה מתדבקת בלעדיו.

מקרה כזה נידון, לפחות לפי דעה אחת, בירושלמי בחלה. המשנה בחלה (ב:ב) קובעת ש"עיסה שנילושה במי פירות חייבת בחלה, ונאכלת בידיים מסואבות", משום שמי פירות אינם מכשירים. המשנה בטבול יום (ד:ג) דנה במקרה של עיסה שהוכשרה במשקה אך נילושה במי פירות ונגע בה טבול יום (שמגעו פוסל תרומה וחלה). נחלקו תנאים האם במקרה זה נפסלה כל העיסה או רק מקום מגעו. רבי אליעזר בן יהודה סבור שמגעו של טבול יום פוסל את כל העיסה, שכן כולה הוכשרה. רבי עקיבא, לעומתו, מקל וסבור שרק מקום מגעו פסול ושאר העיסה נשארת בטהרתה, שכן לדעתו מי פירות אינם מחברים את העיסה לישות אחת. הירושלמי בחלה מסביר את המשנה בטבול יום:

רבי שמעון בן לקיש אמר: מה פליגיין? בשהוכשרה ואחר כך נילושה, שמי פירות מחוורין (להכשיר) [לטומאה¹³]. אבל אם נילושה ואחר כך הוכשרה, אין מי פירות מחוורין (להכשיר) [לטומאה].

(ירושלמי חלה ב:א)

12 עיין בשיעור בעניין "מחשבה לטומאה".

13 הגר"א גורס "מחוורין לטומאה" בשני המקומות, שהרי מי פירות אינם מכשירים.

כאמור, במשנה במסכת חלה (ב:ב) נאמר שאפשר לאכול חלה שנילושה במי פירות ללא הכשר מים עם ידים טמאות (שהן שניות לטומאה), ובמסכת טבול יום נחלקו התנאים בעיסה שהוכשרה במים בנוסף ללישה במי פירות. ריש לקיש מסביר שיש הבדל בין הכשר לפני הלישה במי פירות לבין הכשר לאחריה. לדברי הכל, עיסה שנילושה במי פירות ורק לאחר מכן הוכשרה במים אינה 'מחוברת' לעניין הכשר וההכשר במים לא חל על כל העיסה. ממילא במקרה זה רק חלק מהעיסה הוכשר והשאר אינו מקבל טומאה, וזאת לדעת כל התנאים. לדעת ר' אליעזר בן יהודה, מי פירות אכן מחברים לעניין מעשה המגע, ולכן במשנה בטבול יום הוא סבור שכל העיסה טמאה. החידוש של הירושלמי הוא שישנן רמות שונות של חיבור, ומי פירות מועילים לחבר את העיסה לעניין מעשה המגע (לדעת ראב"י) אך לא לעניין הכשר.¹⁴

אם כן, הרי לנו מקרה בו העיסה נחשבת 'מחוברת' לעניין מגע לאחר שנילושה במי פירות, לפחות לפי ר' אליעזר בן יהודה, ובכל זאת אין כולה טמאה משום שחלק מהעיסה לא הוכשר. על פי דברינו ניתן להסביר שלדעת ריש לקיש ההכשר משלים את ה'שם-אוכל', ולכן אין היטמאות לאוכל שלא הוכשר גם אם הוא מחובר לאוכל טמא.

14 עיין באור זרוע (הל' חלה רכ"ה) שפירש שלדעת ריש לקיש כיון שהעיסה אינה מחוברת לעניין הכשר, היא לא מחוברת גם לעניין חלה ואין עליה חיוב הפרשה. פירוש זה קשה כיון שאם כן העיסה טהורה לגמרי, שהרי אין טבול יום מטמא חולין, אך מן המשנה משמע שנחלקו אם נפסל רק מקום מגעו או כל העיסה ואין מי שסובר שהעיסה טהורה לגמרי, וצ"ע.